

Програма прикордонного співробітництва ЄІСП

Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна на 2007-2013 роки

ЗВІТ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ
ПІДПРИЄМЦІВ ВЕРХОВИНСЬКОГО РАЙОНУ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (УКРАЇНА)
ТА РУЩАНСЬКОЇ ДОЛИНИ ПОВІТУ
МАРАМУРЕШ (РУМУНІЯ)

Програма фінансована з фондів
Європейського Союзу

Проект виконується Агентством з розвитку
приватної ініціативи

Проект "Місцевий розвиток та передумови відкриття пункту пропуску та будівництва автодороги через румунсько-український державний кордон в межах населених пунктів Шибене (с.Зелене) Верховинського району Івано-Франківської області та Поеніле-де-суб-Мунте повіту Марамуреш Румунія" виконується Агентством з розвитку приватної ініціативи за фінансової підтримки Європейської Комісії за співфінансування ЄС в рамках Програми транскордонного співробітництва Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013. Метою проекту є підвищення економічної спроможності та інвестиційної привабливості прикордонних громад Івано-Франківської області України та повіту Марамуреш Румунії через просування сталого розвитку, інвестиційних можливостей та інфраструктурних змін для покращення доступності регіонів (будівництво автомобільної дороги та відкриття пункту пропуску через українсько-румунський державний кордон в районі Шибене Верховинського району Івано-Франківської області (Україна) та Поеніле-де-суб-Мунте повіту Марамуреш (Румунія).

Європейський Союз складається з 27 держав-учасниць, які прийняли рішення поступово об'єднати свої ноу-хау, ресурси та долі. За 50 років розширення ЄС вони разом побудували територію миру, стабільності, прогресу та солідарності. Європейський Союз є моделлю вирішення конфліктів і встановлення дружніх відносин шляхом тісного співробітництва з метою досягнення спільних цілей, зберігаючи при цьому національний суверенітет та територіальну цілісність. Але ЄС займається не лише своїми внутрішніми питаннями: він прагне поділитися своїми надбаннями і цінностями з країнами та людьми поза власними кордонами. Європейська Комісія є виконавчим органом ЄС

ЗМІСТ

I. ВСТУП	4
II. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ	5
IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ	7
1. СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ	7
2. ЗАГАЛЬНИЙ СТАН БІЗНЕСУ	8
3. РИНКИ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ І ПРИЧИНИ РОЗМІЩЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	10
4. ПИТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ТА ЗАЙНЯТОСТІ.....	13
5. НЕРУХОМІСТЬ.....	16
6. ПОСЛУГИ ТА ВІДНОСИНИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ.....	19
7. КРИТИЧНІ ПИТАННЯ.....	24
8. ПРІОРИТЕТНІ ГАЛУЗІ	26
9. НЕОБХІДНІСТЬ ВІДКРИТТЯ ПУНКТУ ПРОПУСКУ	27
10. ЗАГАЛЬНІ ВРАЖЕННЯ	29
V. УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК	32

I. ВСТУП

Опитування підприємців та роботодавців Верховинського району Івано-Франківської області (Україна) та Рушанської долини повіту Марамуреш (Румунія) проведено протягом вересня-листопада 2012 року в рамках проекту «Місцевий розвиток та передумови відкриття пункту пропуску та будівництва автодороги через румунсько-український державний кордон в межах населених пунктів Шибене (с.Зелене) Верховинського району Івано-Франківської області та Поеніле-де-суб-Мунте повіту Марамуреш Румунія». Метою опитування було отримання об'єктивної інформації стосовно думки та настроїв найбільш активної частини населення прикордонних територій, яка безпосередньо здійснює інвестиції та створює робочі місця. Опитування стосувалось статусу та характеру бізнесу респондентів, їх персоналу, географії підприємницької діяльності, адміністративних послуг, що надаються місцевими органами влади, та відносин з владою, середовища для ведення бізнесу, а також перспектив відкриття пункту пропуску на українсько- румунському державному кордоні в районі межах населених пунктів Шибене (с.Зелене) та Поеніле-де-суб-Мунте.

II. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Протягом вересня-листопада 2012 року анкети заповнили 102 респонденти (50 з України та 52 з Румунії). Серед опитаних були як найбільші роботодавці, так і малі та середні підприємства Верховинського району та Рушанської долини.

Для отримання якомога повніших і відвертіших відповідей, інтерв'юери запевнили респондентів, що цей звіт не буде містити посилань на конкретні підприємства (підприємців), а інформація в анкетах буде конфіденційною. Відзначимо, що тільки декілька з опитаних скористалось правом відповідати інкогніто.

При складанні анкети та опрацювання результатів опитування враховані міжгалузеві особливості, а також відмінності між великим, середнім та малим бізнесом.

Хоча опитування 102 респондентів не є репрезентативним та не відображає думку всієї бізнесової спільноти Верховинського району та Рушанської долини, до вибірки були включені традиційні роботодавці, та динамічно зростаючий малий та середній бізнес, що репрезентують суттєву частину місцевої економіки.

Респонденти є роботодавцями для 1991 особи (1249 – в Україні та 742 – в Румунії) при цьому 70 респондентів забезпечують роботою менш ніж 50 працівників кожний.

В ході опитування інтерв'ювались фізичні особи-підприємці, власники та керівники підприємств. При цьому, очевидно, не можна стверджувати, що думку респондентів проділяють їх наймані працівники.

III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

1. За профілем економічної діяльності респонденти працюють у харчовій, телекомунікаційній, будівельній, лісопереробній промисловості, у сфері торгівлі, консалтингу, туризму, надання послуг мешканцям регіону.
2. Респонденти мають досить низький рівень експортної орієнтації. Підприємства експортують за кордон всього 15,24% своєї продукції. Найбільшими експортерами є представники лісопереробної та будівельної галузей, що зумовлене, перш за все, гірським розташуванням регіонів.
3. Загальна кількість працівників на всіх підприємствах-респондентах сьогодні складає 1991, наступного року планується створити ще 59 робочих місць в основному у сферах перевезення пасажирів, консалтингу та утримання доріг.
4. Серед працівників респондентів переважають чоловіки, лише 20% працюючих – жінки. Тільки 11% працюючих – мають вищу освіту.
5. За даними опитування підприємств рівень задоволення якістю робочої сили є наступним: 12% працівників мають відмінну якість, 66% - добру, 20% - задовільну. 2% працівників (40 осіб), відповідно до відповідей підприємств, виконують свою роботу погано. Середня заробітна плата (станом на 2012 рік) досягла позначки 231 Євро на місяць. Її рівень на українських підприємствах (173 Євро) знаходиться на нижчому рівні, ніж на румунських (277 Євро). 29 підприємств – респондентів відчувають нестачу працівників таких кваліфікацій: інженерів, водіїв, механіків, верстатників, кухарів, кочегарів, барменів, листонош.
6. Всього чотири підприємства мають відділи, що займаються науковими розробками (загалом - 15 працівників) і тільки одне підприємство планує в майбутньому створити такий відділ.
7. 62 опитані підприємства розглядають можливість збільшення виробництва продукції (послуг) у Верховинському районі та Рушанській долині повіту Марамуреш, переважно в 2013-2015 роках. Таким чином, у розширення буде інвестовано 1,2 мільйони Євро, що дасть змогу створити 182 нові робочі місця. За межами цих регіонів планує розширюватися 31 підприємство.
8. Під час опитування підприємствам було задане питання: які з чинників мають найбільш негативний вплив на розвиток Вашого підприємства? Більшість респондентів виділили такі чинники: внутрішня конкуренція, загальна економічна ситуація, витрати на енергію, матеріали і комплектуючі, застарілі засоби виробництва і віддаленість ринків.
9. Загалом якість послуг, що надаються органами влади, отримала низьку оцінку (в середньому 3,18 за 4-бальною шкалою, де 1 – є найвищою, а 4 – найнижчою оцінкою). Підтримка малих і середніх підприємств, утримання доріг, розвиток інфраструктури і освіта найчастіше зазначалися як послуги, що потребують поліпшення.
10. Більшість підприємств, які брали участь в опитуванні, задоволені співпрацею з головами районної адміністрації та їх заступниками, районною радою та її депутатами, управлінням економіки. На шляху співпраці з державними органами влади і організаціями виникає багато проблем. Підприємства-респонденти зазначили деякі з них: бюрократія, невпевненість у вирішенні піднятого питання, надто ускладнена дозвільна система, хабарництво, відсутність оперативності, велика кількість податків.

11. Компанії поділяють думку, що місцева економіка поліпшиться завдяки таким позитивним змінам на місцевому рівні: відкриття пункту пропуску на українсько-румунському кордоні, туризм, інфраструктура для бізнесу, розвиток малих і середніх підприємств.
12. Респонденти визначили найважливіші галузі економіки для подальшого розвитку Верховинського району та Рущанської долини. Лідерами стали деревообробна промисловість, готельно-ресторанний бізнес, гірськолижні курорти та сільське господарство.
13. Сімдесят зі 102 підприємств зазначили, що відкриття міжнародного пункту пропуску на українсько-румунському кордоні в Шибеному дуже потрібне і 56 респондентів поділяють думку, що це призведе до покращення роботи підприємств. Десять підприємств зазначили, що їм не потрібний цей пункт пропуску.
14. Двадцять одне підприємство впевнене, що відкриття нового пункту пропуску призведе до значного зростання бізнес-клімату у Верховинському районі та Рущанській долині. Інші відповіді були такими: 35 респондентів вважають, що ситуація покращиться, 1 – що погіршиться, 14 – що не вплине, 11 – важко відповісти.
15. Даючи відповідь на питання про соціальні впливи відкриття міжнародного пункту пропуску (1 бал – найменш суттєві, 5 балів – найбільш суттєві впливи), підприємства-респонденти найвищу оцінку дали пункту «район перестане бути периферією області» (3,92 бали), а найнижчу – збільшенню криміногенної ситуації (1,92 бали).

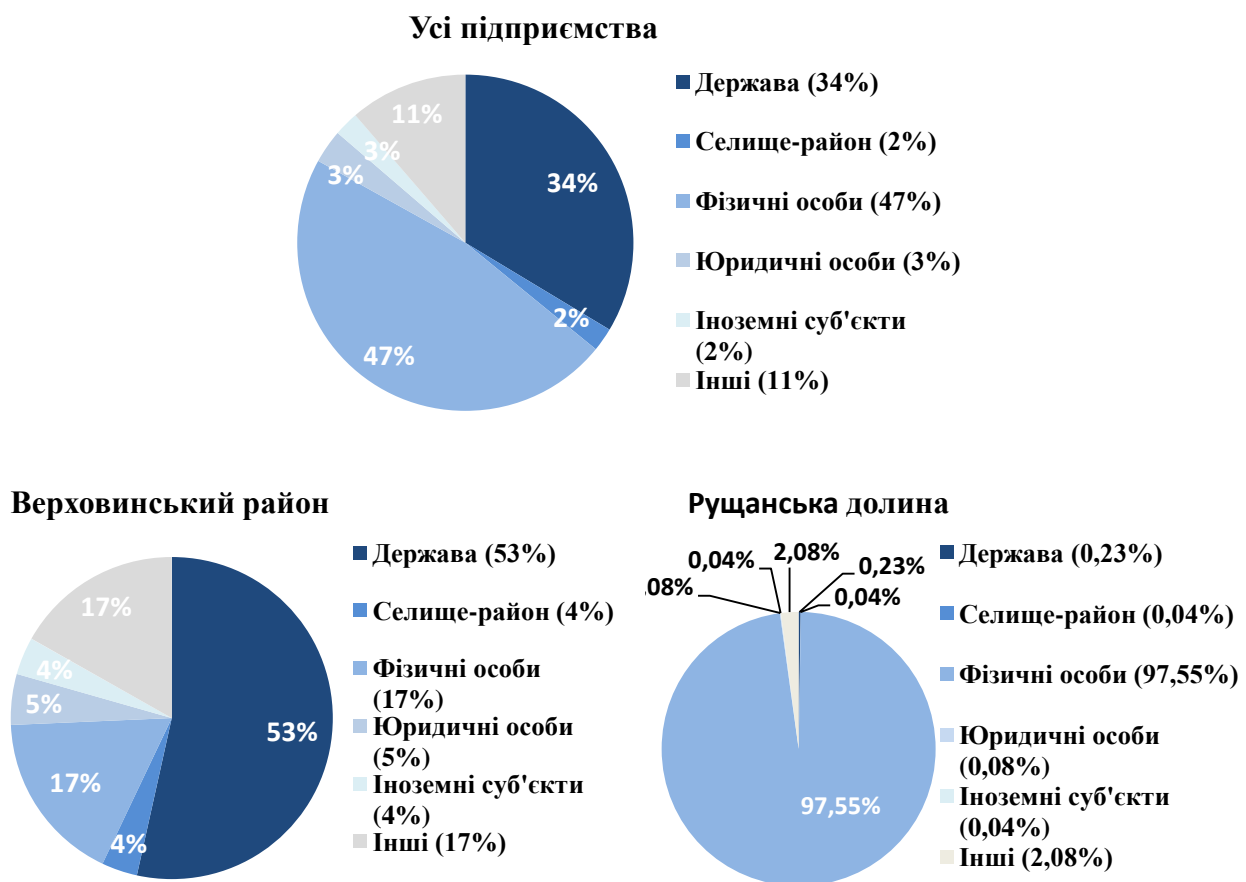

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ

Більшість респондентів (71 зі 102) започаткували діяльність після 1990 року. Найбільше серед новостворених бізнесів малих підприємств у сфері деревообробної промисловості, туризму, торгівлі, будівництва, надання консалтингових та інших послуг населенню.

Серед респондентів – один великий роботодавець (кількість працівників більше 400 осіб). Це підприємство займається комерційною діяльністю, будівництвом та перевезенням пасажирів у Верховинському районі.

Рисунок 1. Структура власників підприємств

Більшість суб'єктів господарювання, що представлені у вибірці, перебуває у власності держави та фізичних осіб (34% та 47% відповідно). Якщо окремо проаналізувати показники по українських і румунських респондентах, більшість українських суб'єктів господарювання знаходиться у власності держави (53%), а більшість румунських (97,55%) – у власності фізичних осіб.

Частка підприємств з іноземним капіталом є малою (на них зайнято 2% найманих працівників респондентів).

2. ЗАГАЛЬНИЙ СТАН БІЗНЕСУ

Респонденти з Верховинського району представляють деревообробну та лісопереробну промисловість, а в колі респондентів з Руцанської долини широко представлені сфери консалтингових послуг та будівництва.

За даними цього опитування, 57,76% усієї продукції респондентів зорієнтовано на свій регіон і тільки 15,24% - йде за кордон. На українських підприємствах ці показники розподілились наступним чином: 54,07% продукції реалізується - в межах регіону, 17,24% - за кордон; на румунських – 74,51% і 6,69% відповідно. Найбільшими експортерами серед респондентів є представники лісопереробної та будівельної галузей економіки.

Респондентам було запропоновано назвати чинники негативного впливу на поточний і майбутній розвиток свого бізнесу.

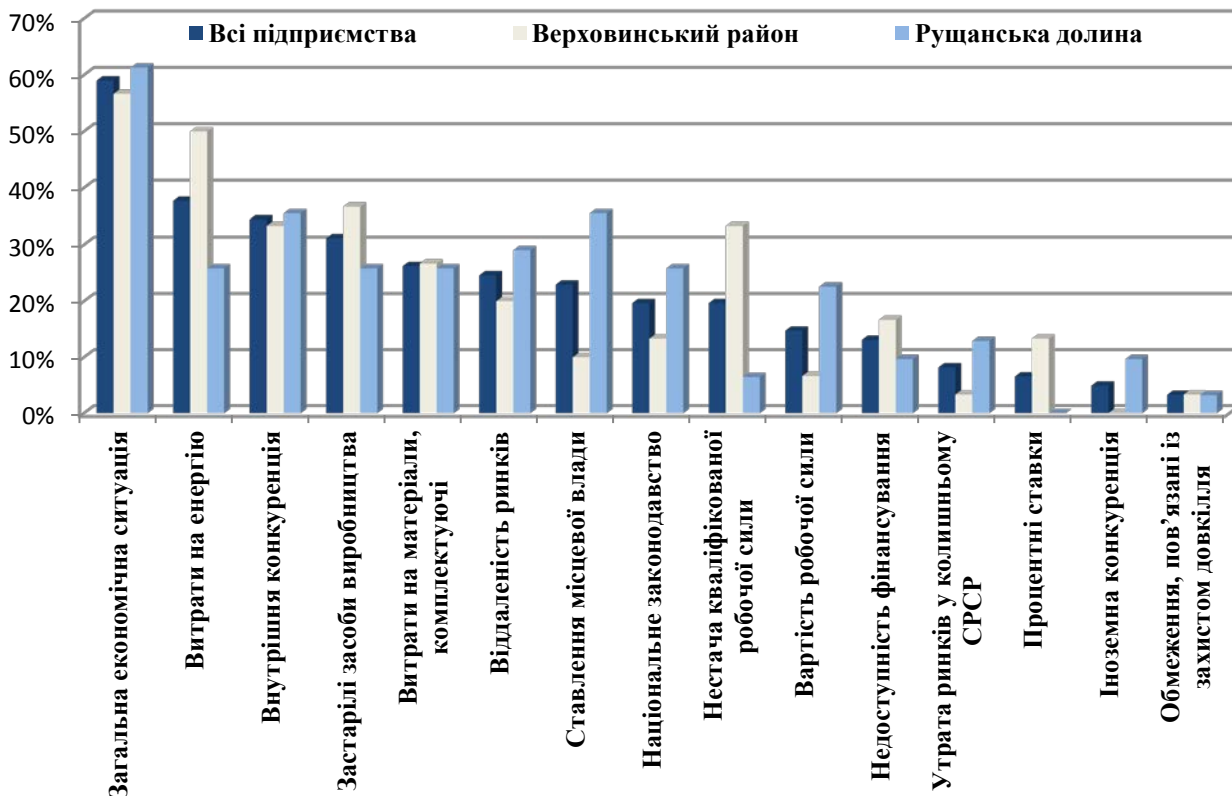

Рисунок 2. Перешкоди для подальшого розвитку бізнесу

Найбільш суттєвим негативним чинником названа загальна економічна ситуація (59% опитаних). Далі в рейтингу знаходяться такі чинники як витрати на енергію, внутрішня конкуренція, застарілі засоби виробництва, витрати на матеріали, віддаленість ринків. Обмеження, пов'язані із захистом довкілля, та іноземна конкуренція найменше турбують підприємства-респонденти.

Зокрема українські підприємці, вважають, що негативний вплив можуть мати: загальна економічна ситуація (56,67%), витрати на енергію (50,00%), застарілі засоби виробництва (36,67%), внутрішня конкуренція (33,33%) і нестача кваліфікованої робочої сили (33,33%).

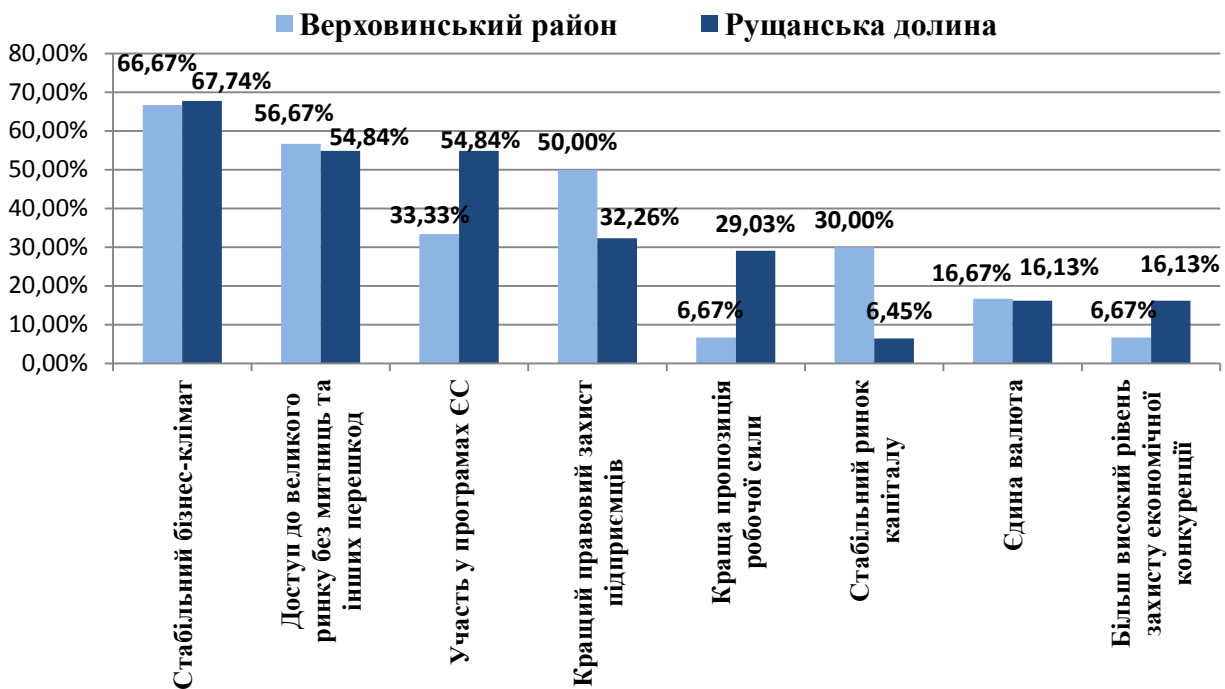

Цікаво, що жодне українське підприємство не зазначило іноземну конкуренцію, як перешкоду для подальшого розвитку.

Під час відповіді на це запитання румунські респонденти звернули увагу на загальну економічну ситуацію (61,29%), внутрішню конкуренцію (35,48%), ставлення місцевої влади (35,48%), віддаленість ринків (29,03%), витрати на матеріали і комплектуючі (25,81%) і національне законодавство (25,81%).

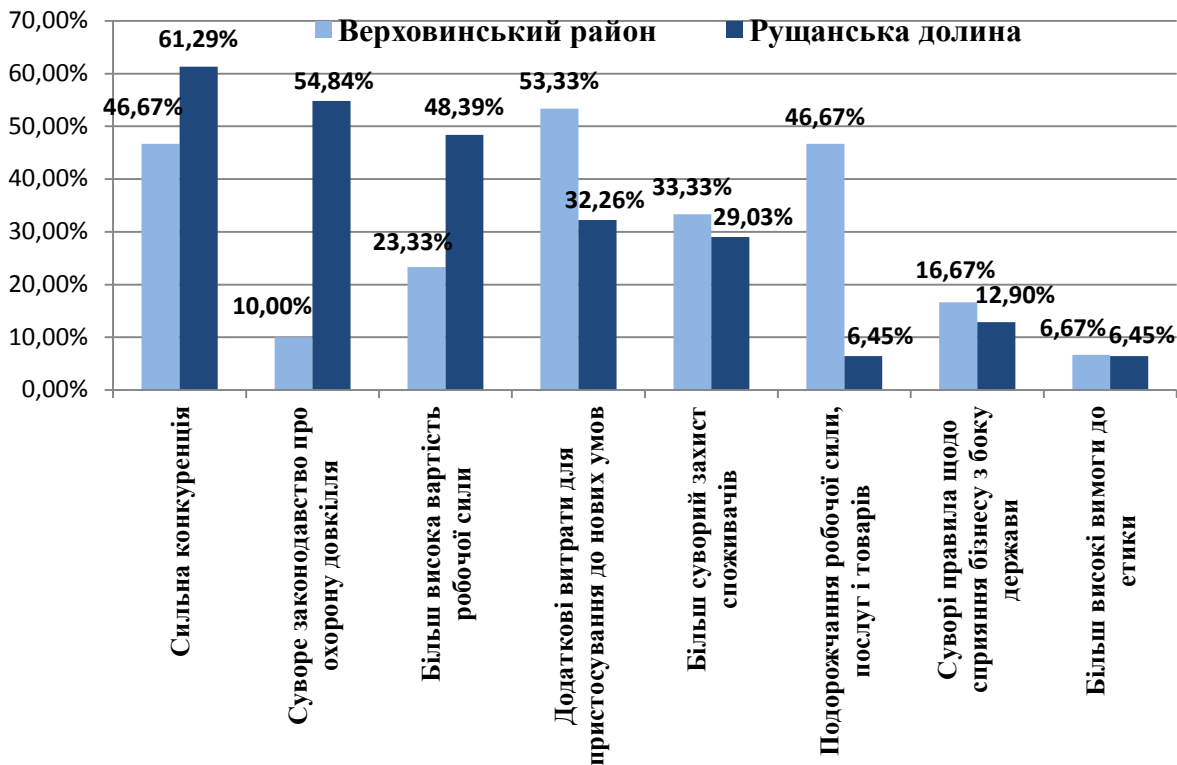
Очікування українських підприємств, пов'язані зі вступом України до ЄС, а також, чинники для румунських підприємств від вступу Румунії до ЄС, є швидше позитивними, хоча підприємці передбачають і негативні наслідки (Рис. 3 та 4).

Рисунок 3. Позитивні чинники вступу України до ЄС

Як видно з діаграми, українські і румунські підприємці дали однакові оцінки таким позитивним чинникам як стабільний бізнес-клімат, доступ до великого ринку без митниць та інших перешкод, єдина валюта.

Великі підприємства вважають визначальними позитивними чинниками стабільний бізнес-клімат, кращий правовий захист підприємців і єдину валюту. Малі підприємці, крім стабільного бізнес-клімату (69%), вбачають позитив також у доступі до великого ринку без митниць (55%), участі у програмах ЄС (43%) та у кращому правовому захисті підприємців (41%).

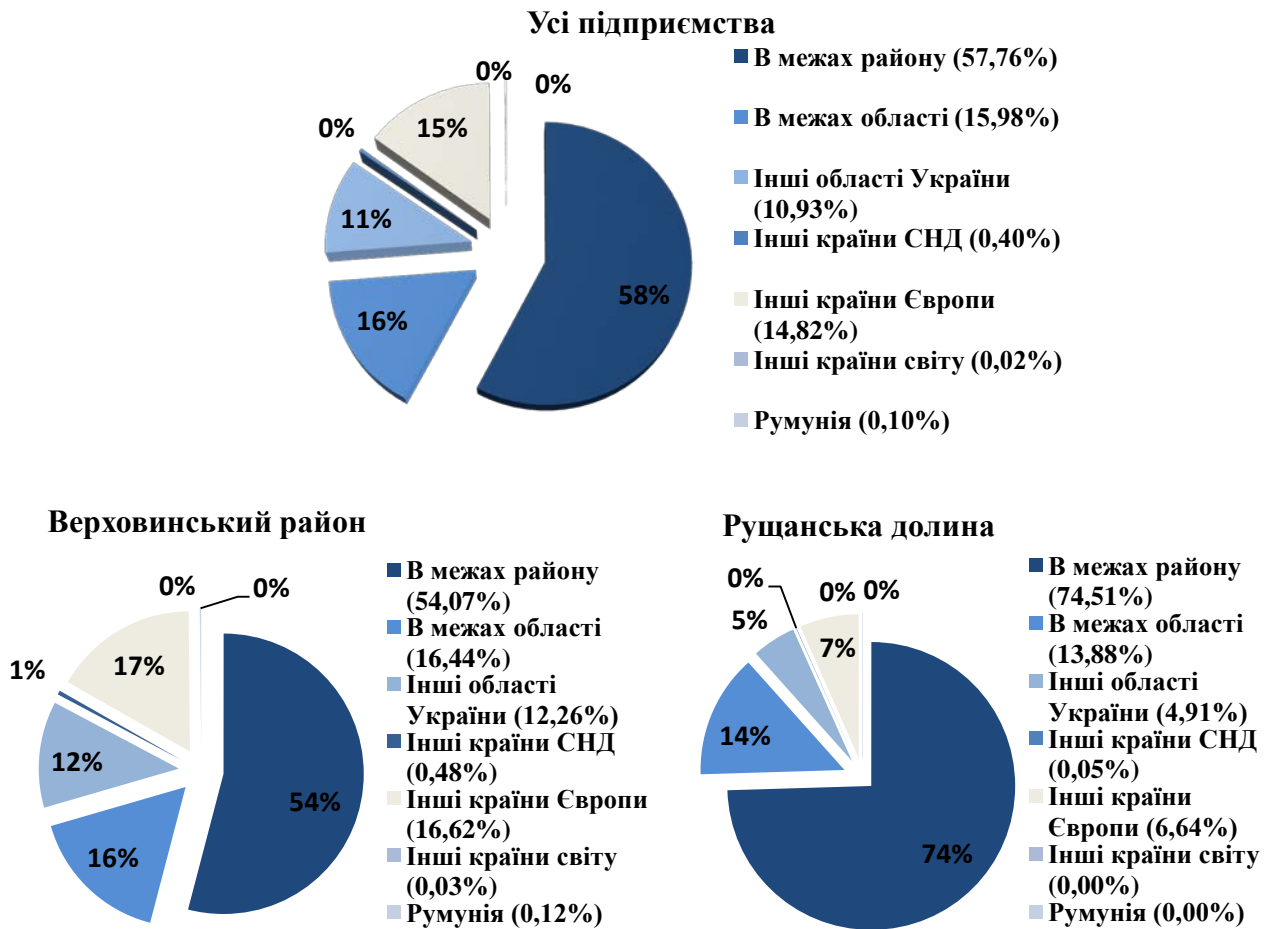
Рисунок 4. Негативні чинники вступу України до ЄС та присутності Румунії в ЄС

Серед негативних очікувань, пов'язаних зі вступом України в ЄС та присутністю Румунії в ЄС, підприємства зазначили сильну конкуренцію, додаткові витрати для пристосування до нових умов, більш високу вартість робочої сили. Натомість, опитані не вважають серйозними загрозами суворі правила щодо сприяння бізнесу з боку держави та більш високі вимоги до етики.

Українські підприємці очікують від вступу до ЄС такі негативні наслідки як додаткові витрати для пристосування до нових умов (53,33%), сильна конкуренція (46,67%), подорожчання робочої сили, послуг і товарів (46,67%). Румунські підприємці відзначають існування сильної конкуренції (61,29%), суворого законодавства про охорону довкілля (54,84%) і більш високу вартість робочої сили (48,39%).

3. РИНКИ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ І ПРИЧИНИ РОЗМІЩЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

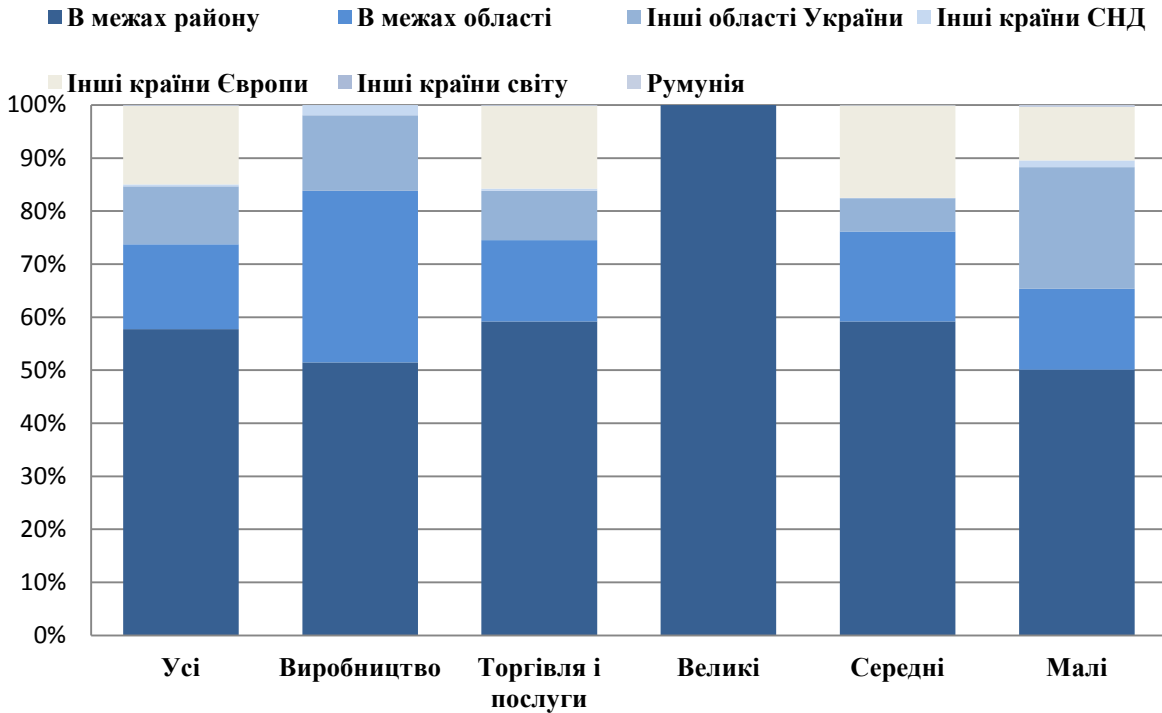
Усі респонденти надали інформацію про географічний розподіл своїх клієнтів (Рис.5). Сімнадцять підприємців повідомили, що експортують частину своєї продукції за кордон (дев'ять українських, вісім румунських). Одне українське підприємство експортує 100% продукції в країни ЄС. 58% сумарного збуту продукції припадає на Верховинський район та Русчанську долину і 16% - на Івано-Франківську область та повіт Марамуреш. Дані опитування свідчать про відносно невисоку експортну орієнтацію респондентів.

Рисунок 5. Регіональний розподіл збуту продукції підприємств

Найбільшими експортерами продукції є представники лісопереробної та будівельної галузей. Три підприємства з іноземним капіталом, експортують за кордон більше половини своєї продукції.

4% збуту опитаних українських підприємців припадає на Верховинський район, майже 29% - на решту України і 18% - на інші країни. Румунські респонденти 74% продукції збуту реалізують у Рушанській долині і лише 7% продають за кордон.

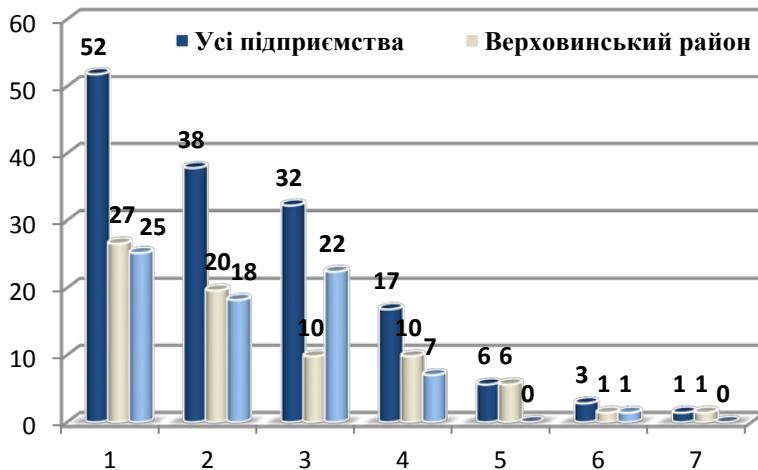
Рисунок 6. Ринки збуту місцевої економіки – рівень експортної орієнтації

Більше половини респондентів очікують до кінця року на збільшення обсягів збуту в порівнянні з 2011 роком. Одинадцять підприємств-респондентів (чотири українські та сім румунських) передбачають зменшення рівня збуту на 10-20%.

В середньому збут на одного працівника складає 3787 Євро на рік (в Україні – 4947 Євро, в Румунії – 1835 Євро). Найбільшу продуктивність (збут на одного працівника) демонструють підприємства, які займаються лісопереробкою, туризмом, ремонтно-будівельними роботами, торгівлею та сільським господарством (більше 5000 євро). Найнижчою є продуктивність на підприємствах, які працюють в галузі консалтингу і комерційної діяльності (менше 1000 євро).

Найвищий рівень продуктивності у Верховинському районі показало підприємство, яке займається торгівлею (19395 Євро на рік), а найнижчий – підприємство, яке надає послуги поштового зв'язку (1112 Євро на рік). Найбільший рівень збуту на одного працівника у Руцанській долині зазначив респондент, який займається лісопереробкою (40000 Євро), а найменший – який надає консалтингові та транспортні послуги (250 Євро).

Респондентам було задане питання про основні причини розташування підприємства саме у Верховинському районі та Руцанській долині (Рис.7).

1. важливий ринок - покупці продукції
2. кваліфікована робоча сила
3. важливі постачальники сировини
4. інше
5. кластер галузей, споріднених за профілем виробництва з підприємством
6. важливі постачальники компонентів
7. база для наукових досліджень і конструкторських розробок

Рисунок 7. Причини закріплення підприємств

Для 52-ох підприємств однією з основних причин розміщення у Верховинському районі та Рушанській долині є наявність тут споживачів продукції і послуг. Значна частина респондентів зазначила, що для них важливими є кваліфікована робоча сила та постачальники сировини. Лише один український респондент визначив для себе наявність бази для наукових досліджень і конструкторських розробок, як причину розміщення підприємства.

Якщо звернути увагу на відмінності у відповідях українських і румунських респондентів, то перша трійка причин розміщення підприємства співпадає. На відміну від українських, жоден румунський підприємець не зазначив «кластер галузей, споріднених за профілем виробництва з підприємством» та «базу для наукових досліджень і конструкторських розробок» як причини розташування свого підприємства у Рушанській долині.

Підприємства також мали можливість самим вказати, що стало причиною розміщення підприємства у Верховинському районі та Рушанській долині, і, як наслідок, вони зазначили такі причини: проживання на даній території фізичної особи-власника підприємства; відкриття філії, яка повинна обслуговувати виключно цей регіон.

4. ПИТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ТА ЗАЙНЯТОСТІ

Загальна чисельність працівників респондентів з повним робочим днем, становить 1991 (1249 – в Україні та 742 – в Румунії). П'ять років тому у респондентів разом працювало 1050 працівників, а торік – 2178. Таке скорочення робочих місць в порівнянні з минулим роком (на 262 працівника) особливо було відчутним в Румунії (з 1004 до 742 працівників). В українських респондентів кількість працівників за останній рік зросла на 74 особи (з 1175 до 1249).

Наступного року респонденти планують збільшити кількість працівників до 2049 осіб. Румунські підприємці зазначили, що чисельність працівників зросте всього на 20 осіб (з 742 до 762 працівників), а українські респонденти планують забезпечити роботою ще 39 осіб. Залучивши інвестиції, у найближчі 2-3 роки підприємці планують створити додатково 182 робочі місця (відносний ріст на 9 %): 122 – у Верховинському районі, 60 – у Рушанській долині.

Якщо проаналізувати діяльність тільки малих підприємств, то чисельність їх працівників в 2012 році становила 431 осіб. При цьому простежується тенденція до поступового зростання кількості робочих місць протягом останніх п'яти років.

Середня чисельність працівників у розрахунку на одного роботодавця у 2012 становить 36 осіб проти 43 у 2011 році (в Україні – 52 особи, в Румунії – 25 осіб).

Жінки складають лише 20 відсотків працівників у вибірці, що логічно з огляду на «чоловічий» характер домінуючих секторів (лісопереробка, деревообробка, будівництво, транспортні перевезення). У той же час до вибірки не потрапили основні роботодавці для традиційно жіночих професій – сфери освіти й охорони здоров'я.

В українських підприємств чисельність жінок-працівниць значно вища, ніж у румунських. Якщо у Верховинському районі жінки складають 29,6% всіх працівників, то у Русцанській долині цей показник дорівнює 3,77%.

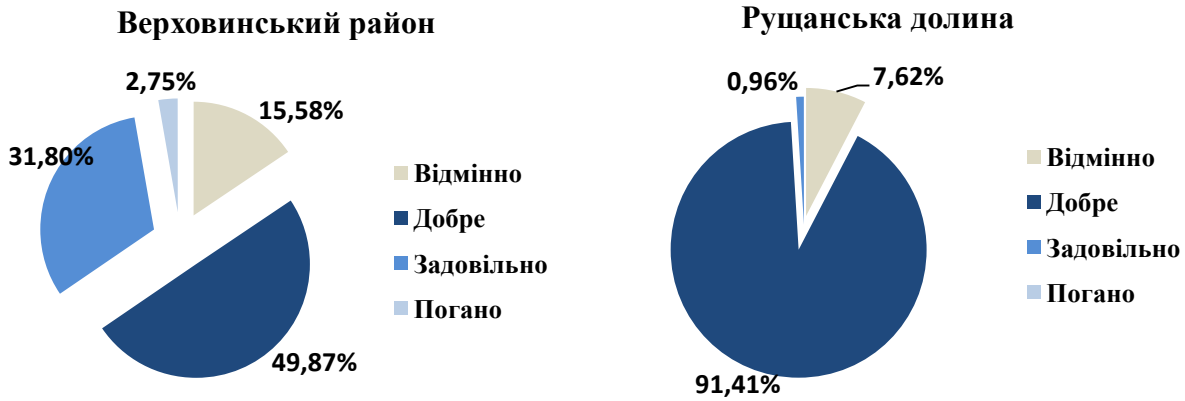
Рисунок 8. Якість робочої сили

Частка працівників з вищою освітою становить 11%, а п'ять років тому вона становила 8%. Тенденція є досить стабільною і на підприємствах щорічно зростає кількість високоосвічених працівників. Однак, такий процент зайнятих з вищою освітою не узгоджується з доволі незначною кількістю працівників підприємств, що працюють у сфері науково-дослідної роботи безпосередньо на виробництві (лише 15 осіб, що становить 0,77 % від числа осіб, що працюють на опитаних підприємствах). Підрозділи досліджень і розробок функціонують лише на одному підприємстві, а ще два розглядають можливість їх створення в майбутньому.

На українських підприємствах частка працівників з вищою освітою - 14,69%, а це у два рази вище ніж на румунських (6%).

Задоволеність роботодавців якістю свого персоналу (Рис.8) знаходиться на досить високому рівні. У цілому, за словами респондентів, 12 відсотків працівників працюють на «відмінно»; 66 % - на «добре»; 20 % - на «задовільно» й лише 2 % працюють незадовільно.

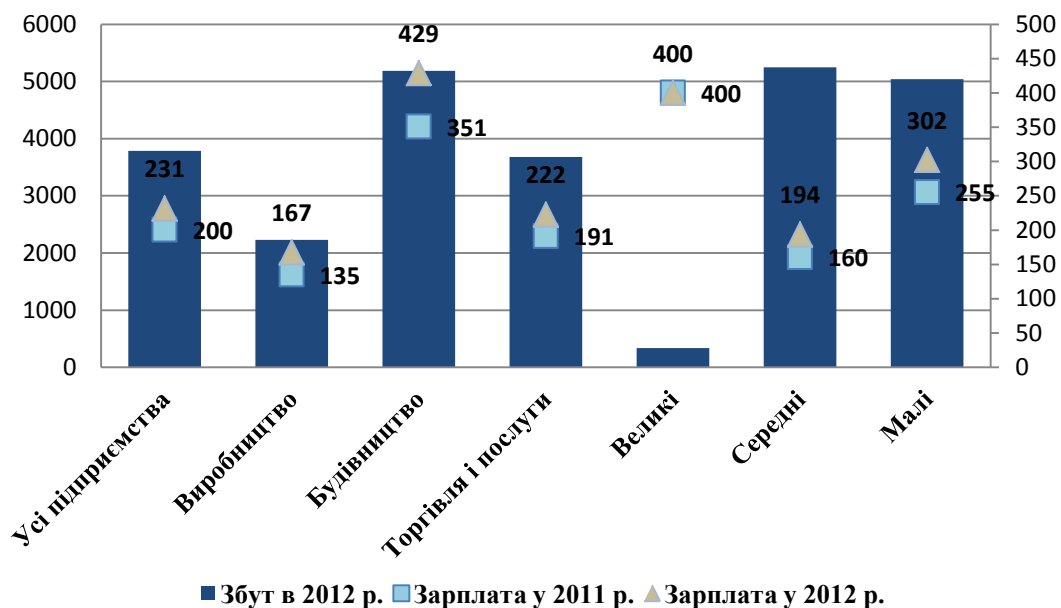
Найбільш критично до якості робочої сили ставляться керівники підприємств, що працюють у сфері житлово-комунальних послуг, ремонтно-будівельних робіт, надання туристичних послуг і лісопереробки.

Рисунок 9. Якість робочої сили на українських та румунських підприємствах

Як бачимо на рис. 9 українські підприємці надали більш критичні відповіді на питання про якість робочої сили. Жоден румунський респондент не поставив оцінку «погано» своїм працівникам. У Верховинському районі знаходяться чотири респонденти, яких зовсім не задовольняє якість робочої сили.

Фактична середньомісячна заробітна плата на опитаних підприємствах становить 231 Євро (у 2011 р. – 200 Євро). Найнижчими є середньомісячні заробітки на підприємствах сфери виробництва, а також торгівлі і послуг (Рис.10).

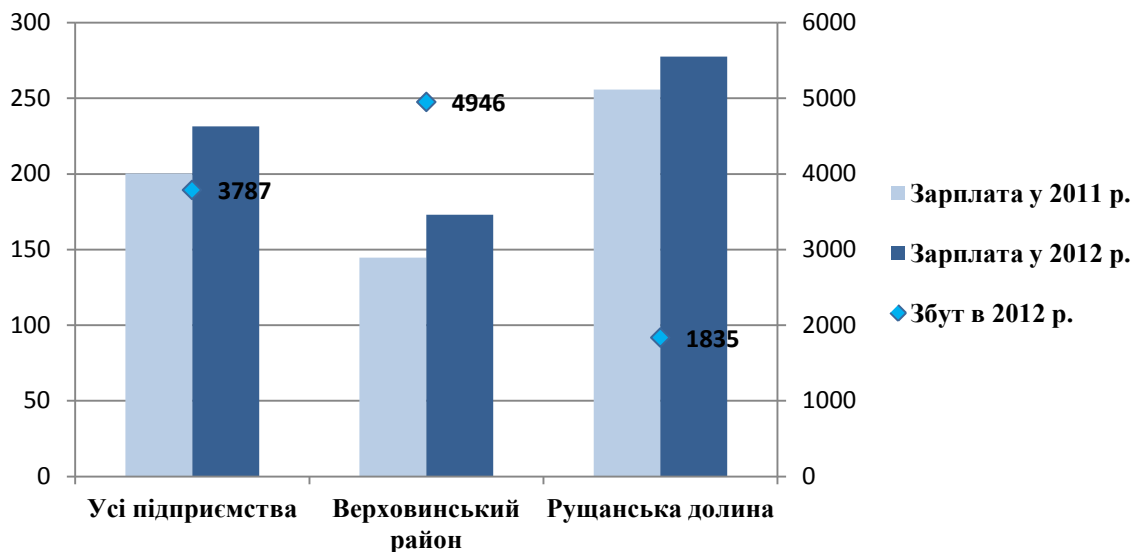

Рисунок10. Рівень заробітної плати та збут на одного працівника

Найнижча середньомісячна заробітна плата була зазначена підприємством, яке займається продажем електротоварів (100 Євро), а найвища – підприємством, яке виконує ремонтно-будівельні роботи (1570 Євро). Шість підприємств зі 102 опитаних показали зменшення рівня зарплати, порівняно з 2011 роком, що може бути спричинено присутністю фінансової кризи в світі. Ці шість підприємств є румунськими і надають послуги консалтингу і будівництва.

У 2012 році зарплата, яку платили українські респонденти, становила 173 Євро на місяць, а румунські – 277 Євро. За останній рік рівень заробітної плати зріс: в Україні – на 28 Євро, в Румунії – на 22 Євро.

Рисунок 11. Рівень заробітної плати і збуту на одного працівника на українських та румунських підприємствах

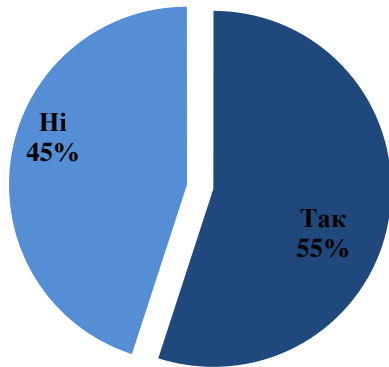
Дедалі більшою проблемою стає нестача кваліфікованої робочої сили. Її вже сьогодні відчуває третина опитаних підприємств (29 зі 102 – 17 українських і 12 румунських). Ще 29 підприємств очікує кадрових труднощів у майбутньому (10 українських і 19 румунських). Найчастіше згадували брак чи потенційний брак таких кваліфікованих працівників, як інженерів, водіїв, механіків, верстатників, кухарів, кочегарів, барменів, листонош. Причиною такої ситуації можуть бути заробітні плати на підприємствах, які для кваліфікованої робочої сили здаються надто низькими.

5. НЕРУХОМІСТЬ

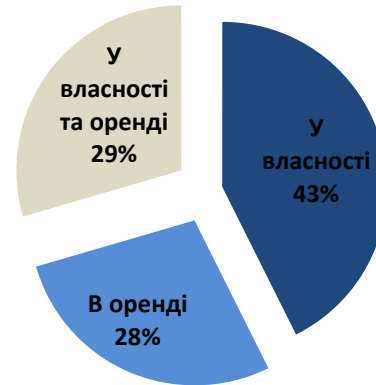
Власниками будівель або землі є 36 суб'єктів господарювання, 24 із них є лише орендарями, а 25 використовують для ведення бізнесу частково власне майно, а частково орендоване (в Україні – 17, 15 і 10, в Румунії – 20, 8 і 15 відповідно).

Майно для розширення

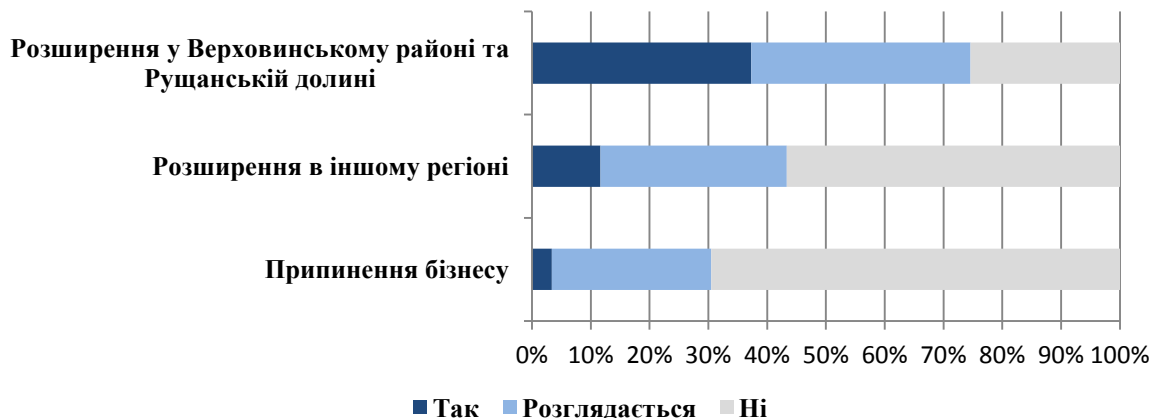
Майно у власності чи оренді

Рисунок 12. Забезпеченість підприємств майном для розширення

У Верховинському районі та Рушанській долині можливість розширення мають 46 респондентів (32 українських і 14 румунських). Брак нерухомого майна для розширення зазначили 38 респондентів. Особливо це відчутно у Рушанській долині, де 29 підприємців визнали, що не мають достатньої кількості майна для розширення діяльності (у Верховинському районі – 8).

Лише шість підприємців готові надати в оренду або продати частину своїх приміщень (3-українські і 3-румунські). Це може свідчити про невеликий потенціал приватного сектору щодо покращення ситуації з наявністю ділянок чи приміщень для бізнесу.

Рисунок 13. Інформація про плани щодо розвитку бізнесу

На даний момент приблизно третина опитаних прагнуть розширити виробництво і діяльність у своїй місцевості (15 українських і 15 румунських). Лише десять підприємців планують в майбутньому (2013-2015 рр.) розширення виробництва зі створенням додаткових потужностей в інших місцевостях і ще 27 підприємств розглядають таку можливість (у Верховинському районі це 4 і 10 підприємств відповідно, у Рушанській долині – 6 і 17 відповідно). Основними причинами таких намірів є відсутність простору для бізнесу, а також малий попит на послуги.

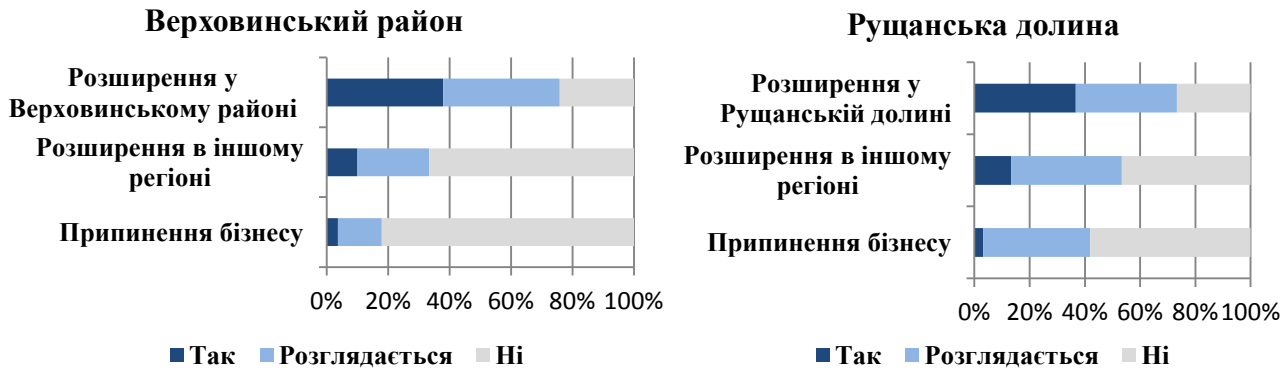

Рисунок 14. Плани щодо розвитку бізнесу у Верховинському районі та Русчанській долині

Два зі 102 опитаних хочуть перенести свою діяльність за межі регіонів, в яких проводилось опитування (по одному респонденту з кожного регіону). Причинами цього стали: відсутність землі для розширення, злочинність, обмеження, пов'язані із захистом довкілля, депресивність регіону та низька купівельна спроможність населення. Переконати респондентів у зворотному можуть зниження орендної плати та покращення місцевої інфраструктури.

Нинішній стан будівель та рівень технологій не видається респондентам найкращим, тому фінансово стабільні компанії планують здійснити суттєві інвестиції у вдосконалення виробничих потужностей (Рис. 15).

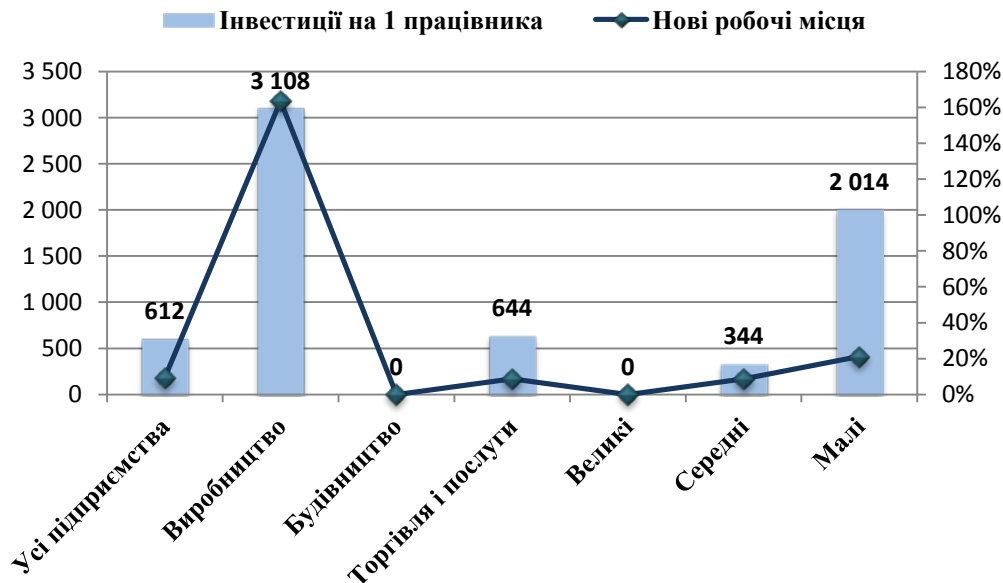
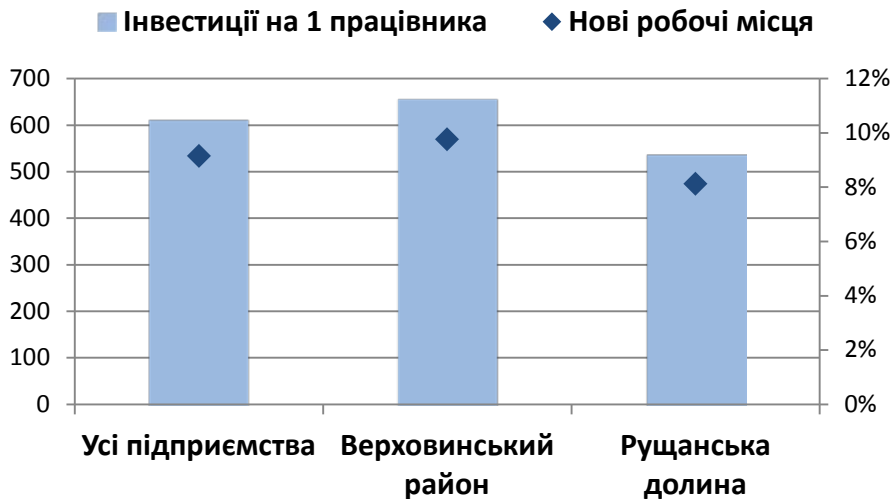

Рисунок 15. Плановані інвестиції на одного працівника і створені нові робочі місця

З усіх респондентів 31 хоче (і ще 31 планує) у найближчі два-три роки провести модернізацію або вдосконалення існуючих споруд та/або технологій, здебільшого на постійній основі. Вони планують інвестувати 1,2 мільйона Євро й створити близько 182 нові робочі місця (за розрахунками питомих показників – це 612 Євро на одного працюючого, що має забезпечити 9% зростання кількості робочих місць). Обсяг планових інвестицій є досить великим порівняно з іншими регіонами, проте недостатньою є очікувана кількість робочих місць, які планують створити. Найбільша частка нових робочих місць припадає на виробників продукції (164%).

Українські підприємці мають намір інвестувати у модернізацію і вдосконалення споруд та технологій майже 820 тисяч Євро (румунські—400 тисяч Євро), що дозволить створити 122 нові робочі місця (у Румунії – 60). Отже, румунські підприємства з меншим ентузіазмом відносяться до можливості покращення своєї діяльності.

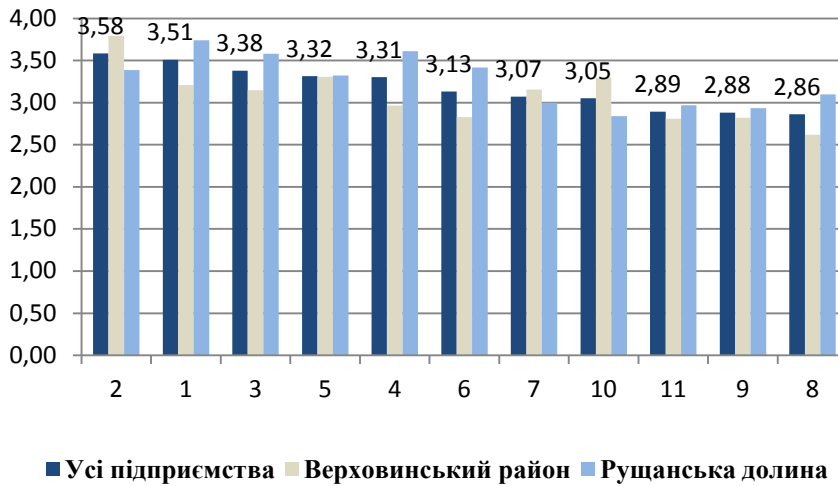

Рисунок 16. Інвестиції у модернізацію і вдосконалення підприємств

Інвестиції на одного працівника у Верховинському районі дорівнюють 657 Євро, у Русчанській долині – 538 Євро (Рис.16). Чим більше підприємства будуть інвестувати, тим більше нових робочих місць буде створено.

6. ПОСЛУГИ ТА ВІДНОСИНИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Респондентам було запропоновано оцінити одинадцять видів муніципальних послуг за шкалою від 1 до 4 (1 = відмінно, 4 = незадовільно). У середньому ці послуги отримали оцінку 3,18. Оцінки, отримані від українських підприємств (середній бал 3,09), щодо якості послуг, які надаються місцевою владою, є дещо вищими, ніж румунські (середній бал 3,26). Найнижче оцінили муніципальні послуги підприємства з часткою іноземного капіталу (3,90).

1. Надання ділянок і будинків для ведення бізнесу
2. Утримання доріг
3. Підтримка малих і середніх підприємств
4. Розвиток інфраструктури (газ, вода, каналізація, електроенергія)
5. Житлове будівництво
6. Збирання і вивезення сміття
7. Громадський транспорт
8. Освіта
9. Охорона правопорядку
10. Ліцензування і надання дозволів на будівельні роботи
11. Ліцензування і надання дозволів на ведення бізнесу

Рисунок 17. Послуги органів влади

На думку 43 (28 українських і 15 румунських) респондентів першочерговим завданням для їх громад є покращення стану утримання доріг. Респонденти також хотіли б побачити поліпшення у розвитку інфраструктури (21 голос), у підтримці малих та середніх підприємств (14 голосів), в освіті (8 голосів), у наданні ділянок і будинків для ведення бізнесу (3 голоси). Думки українських та румунських респондентів співпадають і тому вони висувають однакові вимоги до органів влади.

Підприємства також запитували про послуги, які мають надаватися місцевою владою представникам бізнесу. Як демонструє рисунок 18, підприємства активно підтримують надання майже всіх перелічених послуг.

Найбільшою популярністю серед респондентів користуються місцеві заходи з розвитку інфраструктури (повна згода 55 респондентів), розвитку робочої сили (48), створення центрів сприяння бізнесу (45), надання переваги місцевим фірмам (42), запровадження податкових стимулів (39), активного залучення інвестицій (38), створення бізнес – інкубаторів (38), безпосередньої підтримки управління (35), фінансової підтримки підприємств (35).

Рисунок 18. Послуги органів влади / місцевого самоврядування

Порівнявши українські та румунські відповіді респондентів (Рис. 19-20) видно, що українські підприємства вимагають більших дій зі сторони влади. Вони вважають, що органи місцевого самоврядування повинні активно підтримувати розвиток бізнесу, що може бути можливим завдяки розвитку інфраструктури, робочої сили, залученню інвестицій, податковим стимулам, створенню центрів сприяння бізнесу та іншим послугам.

Румунські респонденти не бачать потреби у великому втручанні влади у діяльність підприємств. Приблизно п'ять підприємств вважають, що органи місцевого самоврядування взагалі не повинні відігравати важливу роль в економічному розвитку та сприянні бізнесу.

Верховинський район

Рисунок 19. Послуги органів влади у Верховинському районі

Рушанська долина

Рисунок 20. Послуги органів влади у Рушанській долині

Серед пропозицій респондентів до влади були: «виконувати Конституцію України та не порушувати Закон України "Про місцеве самоврядування"», «вносити пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, дотримуватись законів України та бути підтримкою для ведення бізнесу і залучення кредитних та інвестиційних ресурсів», «не заважати», «зменшувати податок на землю, зменшувати ціни на воду та електроенергію», «створювати відпочинкову інфраструктуру (витяги, атракціони) у вигляді пілотних проектів», «створювати прямі договори по закупівлі сировини із державного лісового постачання», «захист від контролюючих служб», «організувати виставки, обмін досвідом і технологіями», «споруджувати автобусні зупинки», «створювати туристичні інформаційні точки».

Підприємства-респонденти також оцінили контакти з владними структурами та посадовцями. Отримані результати (Рис. 21) демонструють відносно позитивний показник контактів підприємців з органами влади та управління.

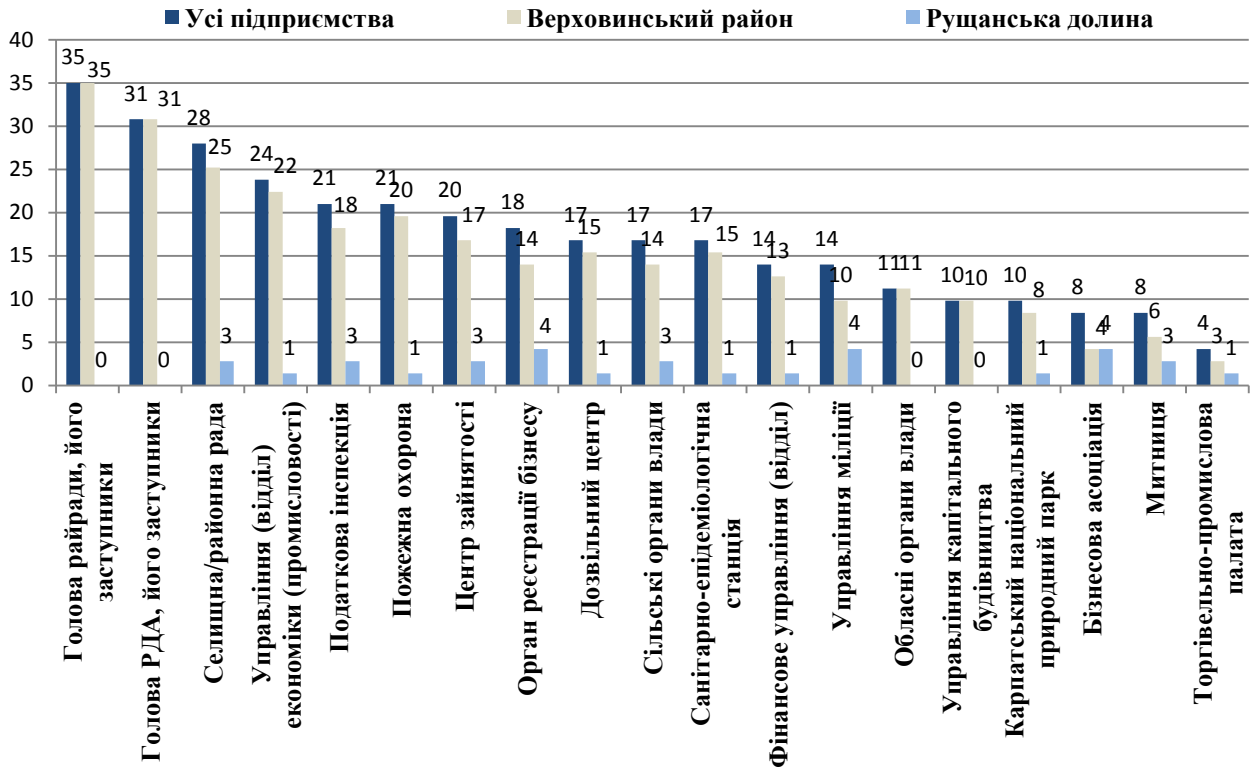
Найбільш позитивно оцінено рівень контактів з головою районної ради та РДА, їхніми заступниками, постійними комісіями і депутатами селищної / районної ради, управлінням економіки, податковою інспекцією і пожежною охороною.

Рисунок 21. Контакти з органами влади та управління

Негативний «комунікаційний баланс» отримали інші обласні (сільські) органи влади, управління капітального будівництва, розвитку інфраструктури та ЖКГ, управління міліції та центр зайнятості. Багато респондентів зазначили, що ніколи не мали контактів з торгівельно-промисловою палатою, бізнесовою асоціацією, митницею, Карпатським національним природним парком.

Якщо розглянути наскільки задовільною, на думку респондентів, є їхня співпраця з місцевими установами, то одразу ж видно різницю між українськими та румунськими підприємствами. Українські респонденти вважають співпрацю з більшістю місцевих установ задовільною, особливо з головою РДА та районної ради, їхніми заступниками, селищною/районною радою, управлінням економіки, податковою інспекцією та пожежною охороною. Комунікації румунських підприємств з цими установами знаходяться на низькому рівні, тому органи влади у Руській долині отримали від респондентів найнижчі оцінки.

Рисунок 22. Оцінка задовільної співпраці з місцевими установами

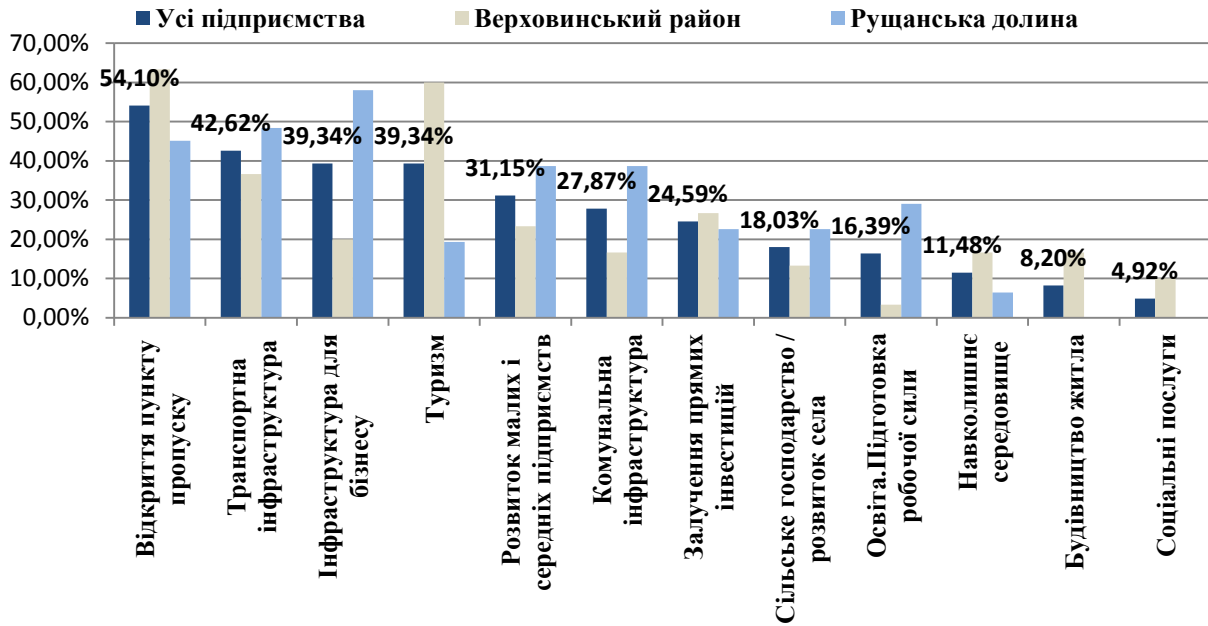
Також підприємці мали можливість самостійно вказати на найбільші проблеми, з якими вони стикалися під час комунікації з вище вказаними установами та представниками органів місцевого самоврядування:

- бюрократична система чиновників всіх рівнів;
- немає впевненості у вирішенні піднятого питання;
- надто ускладнена дозвільна система;
- відсутність оперативності;
- паперотворчість;
- недостатній рівень комунікації, уваги, мотивації;
- велика кількість податків.

7. КРИТИЧНІ ПИТАННЯ

Респондентам було запропоновано назвати три найбільш важливих напрямки, які на їх думку мають бути відображені в стратегічному плані економічного розвитку (Рис. 23).

Рисунок 23. Критичні питання

Маючи змогу вибрати з чотирнадцяти запропонованих проблем лише три найбільш важливі, думки респондентів розподілились таким чином:

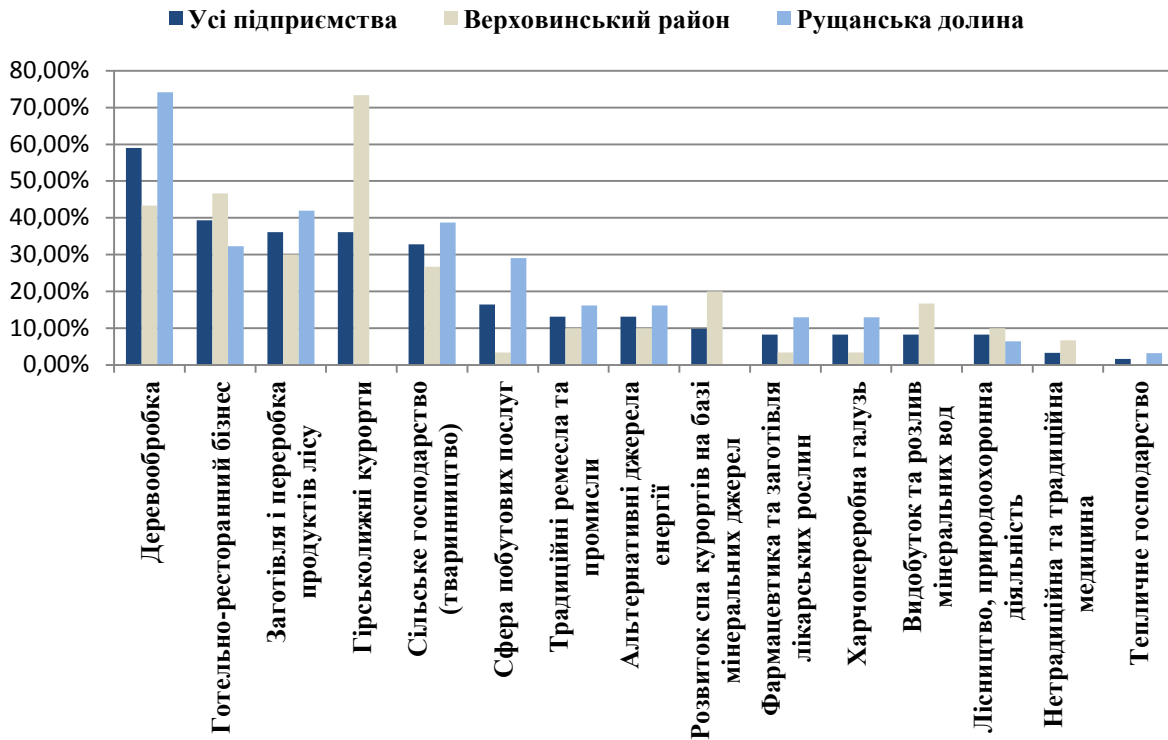
- Відкриття пункту пропуску - 54,10%;
- Транспортна інфраструктура – 42,62%;
- Інфраструктура для бізнесу – 39,34%;
- Туризм – 39,34%;
- Розвиток малих і середніх підприємств – 31,15%;
- Комунальна інфраструктура – 27,87%;
- Залучення прямих інвестицій – 24,59%;
- Сільське господарство / розвиток села – 18,03%;
- Освіта. Підготовка і перепідготовка робочої сили – 16,39%;
- Навколишнє середовище – 11,48%;
- Будівництво житла – 8,20%;
- Соціальні послуги – 4,92%.

Українські підприємці назвали найважливішими питаннями, які повинні бути відображені в економічному розвитку Верховинського району відкриття пункту пропуску (63,33%), розвиток транспортної інфраструктури (36,67%) та туризму (60,00%).

Румунські підприємці основну увагу звернули на інфраструктуру для бізнесу (58,06%), транспортну інфраструктуру (48,39%) і відкриття пункту пропуску (45,16%). Жоден румунський респондент не зазначив будівництво житла, соціальні послуги і промислову реструктуризацію як важливі складові економічного розвитку Рушанської долини.

8. ПРІОРИТЕТНІ ГАЛУЗІ

Респондентам було запропоновано вказати три галузі економіки, які на їх думку будуть мати найважливіше значення в стратегічній перспективі для Верховинського району і Рушанської долини (Рис. 17).

Рисунок 24. Стратегічно важливі галузі економіки для розвитку регіонів

Маючи змогу вибрати з п'ятнадцяти запропонованих галузей економіки лише три найбільш важливі в стратегічній перспективі для Верховинського району та Рушанської долини, респонденти розподілили свій вибір таким чином:

- Деревообробка – 59,02%;
- Готельно-ресторанний бізнес – 39,34%;
- Заготівля і переробка продуктів лісу – 36,07%;
- Гірськолижні курорти – 36,07%;
- Сільське господарство (тваринництво) – 32,79%;
- Сфера побутових послуг – 16,39%;
- Традиційні ремесла та промисли – 13,11%;
- Альтернативні джерела енергії – 13,11%;
- Розвиток СПА курортів на базі мінеральних джерел – 9,84%;
- Фармацевтика та заготівля лікарських рослин – 8,20%;
- Харчопереробна галузь – 8,20%;
- Видобуток та розлив мінеральних вод – 8,20%;
- Лісництво, природоохоронна діяльність – 8,20%;
- Нетрадиційна та традиційна медицина – 3,28%;
- Тепличне господарство - 1,64%.

Серед галузей економіки, потрібних для розвитку Верховинського району, українські респонденти назвали гірськолижні курорти (73,33%), готельно-ресторанний бізнес (46,67%), деревообробка (43,33%). Румунські підприємці на перше місце для розвитку Рушанської долини поставили деревообробку (74,19%), потім йдуть заготівля і переробка продуктів лісу (41,94%) і сільське господарство (38,71%). На відміну від українських, жодне румунське підприємство не зазначило розвиток гірськолижних та спа курортів, видобуток та розлив мінеральних вод як складову частину розвитку регіону.

9. НЕОБХІДНІСТЬ ВІДКРИТТЯ ПУНКТУ ПРОПУСКУ

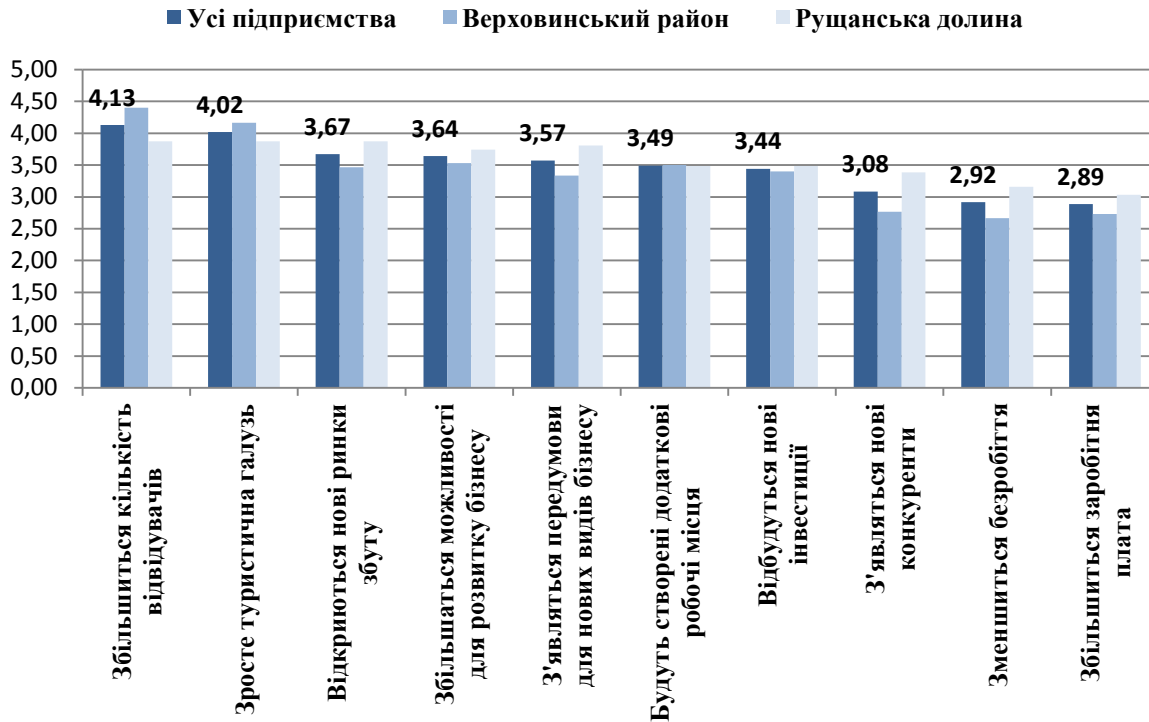
Під час опитування респонденти також відповідали на питання щодо перспектив відкриття міжнародного пункту пропуску на українсько– румунському кордоні в Шибеному (с.Зелена).

70 зі 102 підприємців підтвердили, що відкриття нового пункту пропуску потрібне для Верховинського району і Рушанської долини (35 українських і 35 румунських). Ще 10 респондентів (4 українських і 6 румунських) зазначили, що їм не потрібний цей пункт пропуску. Це можна пояснити тим, що дані респонденти не мають зв'язків з партнерами, не мають родичів і знайомих по той бік кордону, тому для них це питання не складає інтерес.

Всього чотири українські респонденти співпрацюють з румунськими партнерами, а в Рушанській долині десять опитаних підприємців працюють з українськими партнерами. Отже, на даний момент співпраця між підприємствами Верховинського району і Рушанської долини є жвавою, але відкриття міжнародного пункту пропуску дасть поштовх для покращення ситуації в майбутньому.

Двадцять один респондент впевнений, що відкриття нового пункту пропуску призведе до значного поліпшення бізнес-клімату у Верховинському районі та Рушанській долині (8 українських і 13 румунських респондентів). 35 респондентів (18 і 17 відповідно) вважають, що з відкриттям пункту перетину бізнес-клімат покращиться, 1(український) – що погіршиться, 14 (4 і 10) мають думку, що новий пункт пропуску не вплине на ситуацію, для 11 (10 і 1) було важко відповісти на це питання.

Респонденти мали можливість оцінити вплив відкриття нового пункту пропуску на економічну ситуацію у Верховинському районі та Рушанській долині (Рис.25 – 1 бал-жодних змін не відбудеться, 5 балів-очікування значних змін).

Рисунок 25. Вплив відкриття міжнародного пункту пропуску на економічну ситуацію

Як бачимо, підприємства пов'язують з відкриттям пункту пропуску значні зміни в економічній ситуації. На думку респондентів, це особливо позначиться на кількості відвідувачів в регіонах, на туристичній галузі, нових ринках збуту, можливостях для започаткування та розвитку бізнесу, передумовах для розвитку нових видів бізнесу. Позитивним є те, що бали, які виставили українські та румунські респонденти дуже схожі, а отже, підприємства однаково оцінюють зміни, які виникнуть внаслідок відкриття міжнародного пункту пропуску.

Під час відповіді на питання про соціальні впливи відкриття міжнародного пункту пропуску (Рис. 26: 1 бал – найменш суттєві, 5 балів – найбільш суттєві впливи), респонденти найбільше підтримали тезу, що внаслідок відкриття пункту пропуску їх місцевість перестане бути периферією (3,92 бали), найнижчу підтримку має теза, що пункт пропуску принесе погіршення криміногенної ситуації (1,92 бали). До інших впливів відкриття пункту пропуску на соціальний розвиток Верховинського району та Рущанської долини респонденти віднесли розвиток туризму та інших видів бізнесу, скорочення безробіття, соціальну допомогу, підвищення рівня комунікації.

На думку опитаних, найбільш суттєвим соціальним ефектом від відкриття пункту пропуску для Верховинського району буде поживавлення руху через кордон (4,13 балів), а для Рущанської долини – подолання периферійного статусу (4,19 балів).

Рисунок 26. Соціальні впливи відкриття міжнародного пункту пропуску

На думку респондентів відкриття міжнародного пункту пропуску матиме такі економічні наслідки:

- створення робочих місць;
- розширення послуг у сфері торгівлі, готельного бізнесу, відкриття АЗС;
- співробітництво між природоохоронними територіями;
- розвиток міжнародного туризму;
- налагодження перевезення туристів і вантажів;
- переробка сільськогосподарської продукції та поглиблена переробка деревини;
- відкриття готелів, відпочинкових садиб;
- будівництво гірськолижного курорту;
- зростання кількості тварин;
- переробка природних ресурсів;
- розміщення заводів поблизу кордону;
- запровадження нових технологій;
- прикордонна торгівля.

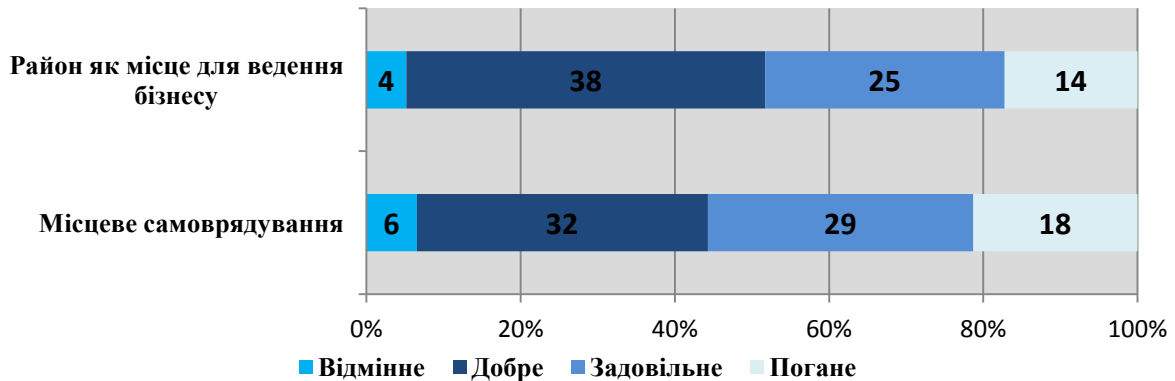
10. ЗАГАЛЬНІ ВРАЖЕННЯ

Респондентам запропонували висловити свої загальні враження про місцеві органи влади. Відповіді респондентів свідчать про середній рівень якості роботи місцевої влади – 2,7 балів за 4-х бальною шкалою (4 – найгірша оцінка).

Шість зі 102 респондентів оцінили роботу місцевої влади на відмінно. На «добре» місцеву владу оцінили 32 підприємці. Задовільну оцінку поставили 29 респондентів. Вісімнадцять зі 102-

ох підприємств оцінили сільську / районну владу загалом (сільську / районну раду, виконком, сільського голову та усі виконавчі органи) як погану.

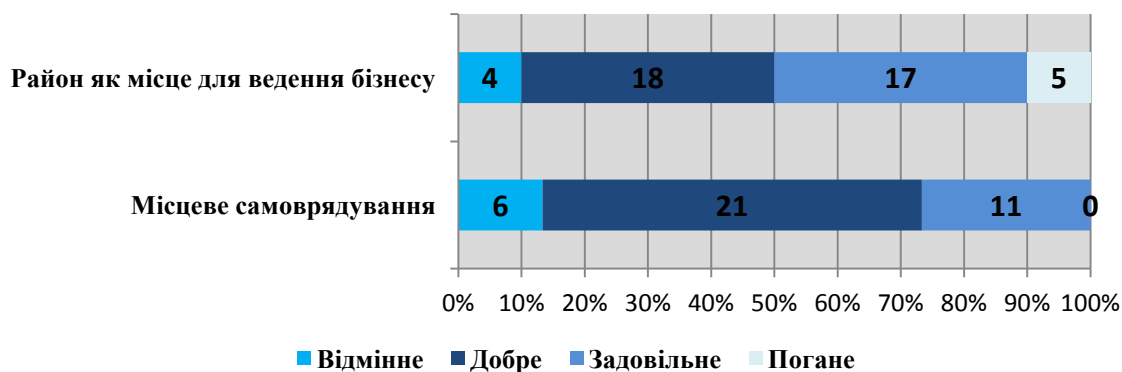
Рисунок 27. Загальні враження про місцеву владу та бізнес-клімат міста

Верховинський район та Рушанська долина як середовище для ведення бізнесу отримало трохи нижчу оцінку, ніж влада - 2,60, де «1» - найкраща оцінка. «П'ятірок» - 4, «четвірок» - 38, «задовільно»- 25, «погано»- 14.

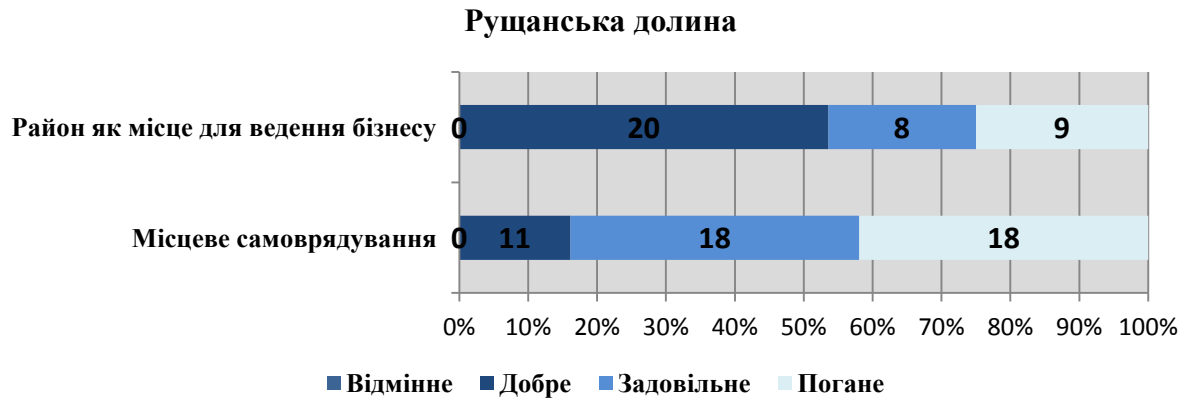
Румунські респонденти значно гірше оцінили роботу сільської влади, ніж опитані в Україні. Жоден підприємець не оцінив її діяльність на відмінно і тільки 11 респондентів поставили оцінку «добре». Українські підприємці на противагу до румунських, жодного разу не поставили оцінку «погано» місцевій владі Верховинського району.

Оцінка середовища для ведення бізнесу українськими і румунськими респондентами виявилась також різною. Ні Верховинський район, ні Рушанську долину підприємці не вважають ідеальним середовищем для ведення бізнесу. Але румунські респонденти гірше оцінили свій регіон, не поставивши жодної оцінки «відмінно» Рушанській долині.

Верховинський район

Рисунок 28. Загальні враження про місцеву владу та бізнес-клімат Верховинського району

Рисунок 29. Загальні враження про місцеву владу та бізнес-клімат Рушанської долини

Заповнюючи анкету, респонденти мали змогу самостійно вказати переваги і недоліки місцевого бізнес – клімату.

Позитивними елементами бізнес – клімату Верховинського району і Рушанської долини респонденти відзначили:

- Наявність природних ресурсів;
- Туризм;
- Безпосередня співпраця з владою;
- Допомога влади у вирішенні питань;
- Географічне розташування;
- Культурна спадщина;
- Велика кількість працівників;
- Низький рівень конкуренції;
- Чисельність населення.

Негативними елементами бізнес – клімату Верховинського району і Рушанської долини респонденти відзначили:

- Відсутність реального сприяння веденню бізнесу;
- Відсутність доріг, підведених до європейських стандартів;
- Немає гарантованого доступу до сировинної бази;
- Недосконалість законодавства;
- Віддаленість від споживачів;
- Низька купівельна спроможність споживачів;
- Віддаленість від великих міст;
- Брак фінансових ресурсів та інвестицій;
- Недостатня кількість робочих місць;
- Відсутність нових технологій.

Респонденти надали наприкінці інтерв'ю також деякі коментарі та пропозиції, а саме:

- Відкриття міжнародного пропуску є досить важливим поштовхом для розвитку цільових та найближчих районів у сфері торгівлі, туристичних послуг, комунального та дорожнього господарства.
- Для підприємців, які надають туристичні послуги, відкриття кордону матиме дуже позитивний вплив у плані налагодження співпраці.
- Новий пункт пропуску не потрібний, але якщо він буде відкритий - успіху!
- Транскордонний перехід повинен бути відкритий якнайшвидше.

V. УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК

Цей звіт про результати опитування підприємців відображає узагальнені думки бізнесової спільноти Верховинського району Івано-Франківської області та Рушанської долини повіту Марамуреш. Їхнє спільне ставлення до місцевої влади, думки щодо необхідності відкриття міжнародного пункту пропуску на українсько-румунському кордоні в Шибеному (с.Зелене) значною мірою визначатимуть, яким буде економічне майбутнє регіону – зростання, застій чи занепад. Звіт буде корисним для місцевої влади в роботі над поліпшенням бізнесового клімату в регіонах.

Проект «Місцевий розвиток та передумови відкриття пункту пропуску та будівництва автодороги через румунсько-український державний кордон в межах населених пунктів Шибене (с.Зелене) Верховинського району Івано-Франківської області та Поеніле-де-суб-Мунте повіту Марамуреш Румунія» висловлює вдячність всім представникам підприємств, котрі поділились своїми думками та надали корисну інформацію, а також усім, хто присвятив свій час проведенню опитування.

Програма прикордонного співробітництва ЄСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна реалізовується протягом 2007-2013 років на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС з Україною. Європейський Інструмент Сусідства та Партнерства підтримує транскордонне співробітництво на зовнішніх кордонах ЄС.

Загальна мета програми полягає в інтенсифікації і поглибленні екологічного, соціального та економічного співробітництва між Закарпатською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями України та відповідними і прилеглими територіями Угорщини, Румунії та Словаччини.

Спільним органом управління Програми є Національне Агентство Розвитку, Угорщина. Веб-сайт Програми www.huskroua-cbc.net

Цей документ було підготовлено за підтримки Європейського Союзу. Зміст цього документу є виключною відповідальністю Агентства з розвитку приватної ініціативи і в жодному разі не може вважатись таким, що відображає позицію Європейського Союзу.